

MAARJAMAA

EESTI KATOLIIKLASTE RINGKIRI

Nr. 1 (17)

VIII aastakäik

Jüripäeval 1969

Ning mina nägin selle paremas käes, kes järje pääl istus, ühe raamatu, kirjutatud seespidi ja väljaspidi, kinni pandud seitsme pitsatiga. Ja mina nägin ühe väga suure inglil suurel häälel kuulutavat: « Kes on väärt seda raamatut lahti avada ning tema pitsatid vallale päästa? » Ning ükski ei võinud taevas ega maa pääl ega maa all seda raamatut lahti avada ega tema sisse vaadata. Ja mina nutsin väga, et kedagi väärt ei leita seda raamatut lahti avada ja lugeda ega selle sisse vaadata. Ning üks neist vanemaist ütles minu vastu: « Ära nuta; vaat', see Lõukoer on võitnud, kumb Juuda soost on, Taaveti juur, lahti avada seda raamatut ja vallale päästa tema seitse pitsatit. »

Ilm. 5, 1-5 (1715.a. tõlge)

KAS PIIBLIKEVAD MEILGI?

Esimesest teise piiblitõlkeni kulus meil 230 aastat — peaaegu veerand aastatuhat. See on pikk aeg, eriti kui võtta võrdluseks « piibliagaramad » maad, kus tõlkeid-väljaandeid on valida peaaegu iga maitse ja rahakoti jaoks.

Meie teine piiblitõlge sai teoks paguluse väga ahtakestes oludes, suurte raskustega võideldes. Kuid tööks kulus siiski ainult kolmteist aastat, olgugi et tõlkekomisjonis ei istunud rohkem kui kuus isikut. Iseseisval kodumaal oleks meil nii aega kui muid võimalusi rohkem käes olnud, kuid neid ei kasutatud ära. Võib küsida: kust see hakkamine ja julgus siis nüüd tulid?

Võibolla tohime vastse Piibli teoks saamist vaadelda üldise « piiblikevade » mõjuna. Viimastel aastakümnetel on Pühakirja-ainelisel kirjandusel olnud enneolematult suur levik. Tähtsad leiud Vahemere idaranniku sadamalinnas Ugariidis ja Surnumere läänekaldal Qumranis on heitnud uut valgust Vana Testamendi senini veel raskesti tõlgitavatele kohtadele, tekitades elevust mitte ainult eriteadlaste, vaid ka laiema publiku hulgas.

See kõik näis senini eestlasi mitte huvitavat: iseseisvuse lõpuaastatest saadik pole meil sellelt alalt midagi nimetamisväärset ilmunud. Kodumaal on küll usinasti venekeelseid ateismi-käsiraamatuid tõlgitud või ümber tehtud, ning need räägivad mõnikord päris pikalt kristlaste pühakirjast, kuid asjaliku informatsiooni nad kahjuks ei anna. Koraani venekeelse tõlke ilmumise puhul kirjutas üks sealseid skribente, et tegelikult vajataks ateistliku « selgitustöö » jaoks palju rohkem korralikku Piibli tõlget. Tal on tuline õigus, aga see raamat on nähtavasti nii hirmuäratavalt ohtlik, et sellest ei söandata teha isegi mitte ateistlike kommentaaridega varustatud väljaannet.

Kuid ka paguluses pole meil praegu

paremat pakkuda ja nii tuleb eestlasel, kes soovib Pühakirjaga lähemat tutvust teha, esiteks mõni võõrkeel ära õppida. Välisestlased oskavad neid niikuinii ja see on kindlasti üheks põhjuseks, miks meil pole vastavaid teoseid trükitud.

Selle olukorra põhjal oleks võidud eestlasi « piiblilaiskuses » süüdistada. Nüüd aga muudab uus Piibel situatsiooni: esiteks räägib ilmumine ise selget keelt, teiseks tuleb esimese trüki kiiret lõppemist kindlasti üldise huvi tunnusmärgiks pidada.

Korraliku piibli-käsiraamatu puudumine osutub nüüd peamiseks asjade arenemist takistavaks teguriks. Niisugust raamatut vajaksid eriti kodu-eestlased. Küll oleks tore, kui saaksime ka selle teosega toime! Kiriklikul algatusel on paguluses päris mitu raamatut trükitud, sellepärast tohiks eeldused kirjastamiseks olemas olla, pealegi kus asi huvitab kõiki kogudusi-kirikuid. Kas poleks niisugune raamat mõeldav ühise ettevõtte? Tõsi küll, senini on kirikutevaheline koostöö meil jäänud kitsamatesse piiridesse kui mõnel muul maal, kuid ehk saaksime antud juhul raskustest üle. Kuna valik sedalaadi kirjanduse alal on suur ja kvaliteet hea, piisaks tõlkest. Või saaks koguni mõni meie ilmalikest kirjastusettevõtetest niisuguse teosega hakkama? Uut Piiblit, milles ei leidu ühtki selgitavat sõna, loeb praegu mitutuhat eestlast: korralik selgitusteos leiaks nende seas kindlasti kenakese hulga ostjaid.

Praegu on küll veel liig vara eestlaste « piiblivaimustusest » rääkima hakata, kuid võibolla tohime uue tõlke head « minekut » võtta üldise piiblikevade esimese pääsukesena meil.

Kindlasti on uus Piibel äratanud senisest suuremat huvi Pühakirja vastu. Arvatavasti räägime kõigi piiblisõprade nimel, kui lõpetame sooviga, et see huvi ei raageks, vaid kasvaks.

Ja küllap kiusatakse taga kõiki, kes tahavad Jeesuse Kristuse sees väga elu elada. Kurjad inimesed ja petised lähevad küll aina kurjemaks, eksitades ja eksides, kuid sina jää nende asjade juurde, mis sa oled õppinud ja ustavalt omaks võtnud, sest et sa tead, kelle käest sa oled õppinud, ja et sa tunned lapsest saadik pühi Kirju, mis võivad sulle anda tarkust ärapäsemise tarvis, usu läbi Jeesuse Kristuse sisse. Kõik Kiri on Jumalast sisse antud ja kasulik õpetamiseks, eksituste ümberlukkamiseks, parandamiseks ja õiguse sees kasvatamiseks — et Jumala inimene oleks täielik, iga hea töö vastu ette valmistatud.

2 Tim. 3, 12-17

Meie kirjakoht pole just kõige kergemate hulgast. Jumalast sisse antud asemel ütleb uus Piibel näiteks Jumala Vaimu poolt sisendatud ja nii annavad ka mõned välismaised tõlked. Algtekstis seisab liitsõna *theopneustos*: selle esimene osa tuleb sõnast *theos* (Jumal), teine verbist *pnein* (puhuma, hingama), aga see on omakorda nimisõna *pneuma* (tuul, hingus, vaim) lähedane sugulane. Tähttäheliselt võiks niisiis tõlkida Jumala puhutud, Jumala hingatud või isegi Jumalat hingav. Sisuliselt kõige tabavam tõlge Jumala inspireeritud kõlaks liig õpetatult, sellepärast eelistavad eesti tõlkijad ümberütlemisi nagu Jumalast sisse antud (vana) või Jumala Vaimu poolt sisendatud (uus tõlge).

Kas see kirjakoht ei ütlegi siis, et inspireerijaks on püha Vaim, ristiusu Kolmainsuse « kolmas » isik?

Täpselt võttes räägib see koht Kirja jumalikust päritolust ega nimeta püha Vaimu nimepidi. Sellepärast võib vana tõlget eelistatavaks pidada. Kuid see ei tähenda veel, et uue « Vaim » oleks tuulest võetud. Peetruse 1. kirjas seisab selgesti: *Sest prohvetisõna pole iialgi inimese tahtmisest sündinud, vaid pühast Vaimust (pneumatōs hagiou) kantud on inimesed Jumala poolest rääkinud* (1,21). Kui panna Timoteose kirja sõna Vaim, võiks seda « selgitavaks tõlkeks » nimetada, kuid sisuliselt pole siin märgist mööda lastud: mõlemad kohad tunnistavad ühe ja sellesama vana kiriku usust, mõlemad räägivad Vanast Testamendist (Uus oli siis alles sündimas), mõlemas on Pühakirja auto-

riks Jumal, kelle valitud mehi ja püha Vaimu abi küll Peetruse kiri üksi selge sõnaga esile toob.

Seesama Jumala vaim, mis oli rääkinud üksikute väljavalitute kaudu, valati esimesel kristlikul nelipühi-päeval välja apostlite ja ka rahva peale, kõigi nende südamesse, kes Jeesuse sisse uskusid. Ka meie, tänapäeva kristlased, oleme võrratult rikkamad Vana Testamendi rahvast. Meil on kaks suurt püha Vaimu kingitust: tema ise elab meie sees, sisendades häid mõtteid ja tegusid, kuid aitab meid ka mõista oma teist suurt andi, Piiblit.

Aga miks ei võiks Pühakiri nii selge olla, et igäüks sellest tema enese põhjal aru saaks, miks vajame kaht kingitust? Me kaldume pahatihti tänamise asemel küsimusi asetama.

Vastuse leidmiseks vajame püha Vaimu abi. Inimlikes sõnades kõlaks see umbes nii: Jumal on armastus ja sellepärast on armastus maailma põhiseaduseks. Armastusel pole midagi tegemist sundusega: Jumal ei sunni inimest teda armastama, vaid kutsub meid ainult, ning pealegi tasase häälega — näiteks Pühakirja kaudu, mis on otsija jaoks küllalt selge, pilkaja jaoks aga küllalt tume. Ta kutsub meid samuti püha Vaimu kaudu, kes inspireerib, hingestab ja juhatab, kuid ei sunni kedagi.

Tänagem Jumalat tema armastuse ja andide eest! Ja ärgem jätkem hoole tuisse seda püha Vaimu kingitust, mis meil on olemas Piibli näol, selleks et Jumala inimene oleks täielik, ette valmistatud iga hea teo vastu.

MEIE UUS PIIBEL

Eksegeedi esimesi muljeid

Kõigepealt tuleb uue Piibli ilmumise puhul tänada kõiki neid töötegijaid ja vaevanägijaid, kes suure ning tohutult raske ettevõtte paguluse kitsaste olude kiuste lõpule viisid. Tõsiasi, et esimene trükk lühikese ajaga läbi müüdi, on kindlasti kõige kaunimaks tänuksaaks neile. Teise trüki aktuaalsus annab ka alljärgnevale linnulennulisele arvustusele täiesti praktilise väärtuse, sest hulk esimeses trükis esinevaid pisipuudusi laseksid end kerge vaevaga kõrvaldada ning emakeelne jumalasõna saaks siis veelgi väarikamal kujul rahva kätte minna.

Tõlkekomisjoni koosseis

Enne kui me valmis raamatu kätte võtame, tuleb tema sünnilool peatuda. Lugu ei ole pikk: tõlkekomisjon moodustati a. 1955, piiratud ulatusega proovitrükk uuest tõlkest ilmus kaheksa aastat hiljem (1963) ning kolmeteistkümnendal aastal oli kogu Piibel trükitud. Otse hirmuäratavalt kiiresti, kui võtta võrdluseks ameeriklaste tunnustatud headusega standardtõlge (R*), mille kallal töötas veerandsada aastat tervelt kolmkümmend kaks eriteadlast. Meie komisjon oli alguses kuueliikmeline: teoloogia litsentsiaat praost Richard Koolmeister, Vana Testamendi tõlkija õp. Endel Köpp, Uue Testamendi parandaja õp. Toomas Pöld ning nõuandjad

kontrollijad dots. Johannes Aavik, prof. Alo Raun ja dr. Ervin Roos. Koosseis ei olnud seega kitsamas mõttes konfessionaalne, sest dr. Roos kuulus (suri aastal 1962) teatavasti baptisti hõgudusse. Kuna aga tänapäeval kõikjal « ülekonfessionaalseid » tõlkeid tehakse, võib siin küsida, kas ei oleks meilgi võidud võõrsilt eeskuju võtta ja komisjonile laiem alus anda. Eks kasuta ju sedasama Piiblit näiteks eesti ortodoksid: miks mitte nende esindajat tõlketööle kutsuda? Seesama kehtib muidugi ka teiste koguduste-kirikute kohta. Piibli-asjatundjaid on meil nii vähe, et ei tohiks kedagi palumata jätta. Antud juhul torkab silma, et tõlkekomisjoni ei kuulunud prof. Arthur Võõbus, meie ainus piiblicalaste uurimuste poolt rahvusvaheliselt tuntud teadusemees. Kuid ka päris kuulsusetud oleksid ehk võinud veidi aidata, nagu allakirjutanu, kui oleks kutsutud. Isiklikult pean siiski kõige kaaluvamaks puuduseks kirjanike-luuletajate eemalejäämist tõlkekomitee koosseisust. Mitte et neist oleks puudus olnud: uue tõlke sünnipaigas Stockholmis elab õige mitu nimekat autorit. Muudes maades neid konsulteeritakse, olgugi et veel mitte kõikjal.

Komisjoni tegevust piirasid küll rasked töötingimused, eestkätt majanduslikest ressurssidest ja laialipillatusest tulenevad takistused. Nende üle järele mõeldes kerkib keelele küsimus: kas ei peaks kristliku maailma suuremarrikkamad niisuguse tähtsa töö puhul « vähemaid vendi » agaramalt aitama? Ka allpool jutukstulevate soovide teostamine sõltub osalt majanduslikest võimalustest. Sest piibli trükkimine pole odav töö. Praeguse väljaande suhteliselt väike kogu ja õhuke paber « petavad »: kui Tammsaare romaanide moodi laduda, saaksime tervelt viis 500-lk. köidet!

* Peale uues Piiblis (lk. 4) antud lühendite tarvitan selles artiklis veel muidki: E: senine (« esimene ») tõlge; T: uus (« teine ») tõlge; P: H. Põllu tõlge (1935 ja 1938); R: *Revised Standard Version* (Ameerika Piibliseltsi väljaanne a. 1952, 1966.a. trükk); L: *Die Bibel ... nach der Übersetzung Martin Luthers* (Stuttgart 1962); M: *Die Heilige Schrift ... üb. von Hermann Menge* (Stuttgart 1961); AB: *The Anchor Bible, Psalms I & II* (New York 1966 & 1968); VT: Vana Testament; UT: Uus Testament.

Tegelik tõlketöö

Komisjoni esimeseks sammuks oli töökava koostamine. Langetati kaugeleulatuvate tagajärgedega otsus: võtta uue väljaande aluseks 1938.a. ilmunud *Uus Testament ja Psalter* (praost Harald Põllu tõlge) ning tõlkida uuesti kõik ülejäänud Vana Testamendi raamatud.

A. 1963 ilmunud valik-väljaande eesõna näib otsust põhjendavat praost Põllu töö kvaliteediga: « Mis puutub aga tõlke täpsusesse, siis oli ainult väheseid etteheiteid kuulda. » (lk IV). See paneb imestama, sest meie toleaegne kompetentsem arvustaja, mag. Hugo Masing, kinnitas *Eesti Kirjanduses*: « Üldkokkuvõttes võib väita, et VT-s peaks olema uues tõlkes umbes 6000-7000 viga... Minu arvates pole õige kõnelda uuest tõlkest, kuigi H. P. seda näib eriti rõhutatavat, vaid ainult hoolelt tehtud E korrektuurist... » (1935, lk. 500). Juttu oli just tõlkevigadest ning Masing toob sealsamas (lk. 501-507) sadakond pädevat näidet.

T kvaliteedi täpsem kindlakstegemine võtab küll veel aega, kuid näib, et Taaveti laulud on ta kõige nõrgem osa (põgusal läbilugemisel hakkas silma paarsada viga, mis oleks igatahes ainult üks kolmandik Masingu leitud puudustest). T saanuks minu arvates märksa parem kui õp. Köpp oleks tõlkinud ka Taaveti laulud (või need vähemalt läbi vaadanud). See töö oleks Piibli ilmumise umbes aasta võrra edasi lükanud, kuid see ootamine oleks end kindlasti ära tasunud.

Komisjoni töö esimese nähtava tulemusena ilmus 1963.a. *Valitud peatükke Vanast Testamendist*, sisuks 75 kapiitlit õp. Kõpu tõlgitud raamatutest. See oli kindlasti vajalik publikatsioon, kuid miks ei toodud ühtki näidet Taaveti laulude tulevases kuuest, samuti mitte Uue Testamendi parandatud kuust? *Maarjamaa* korraldas sel puhul ankeedi meie kirjameestele-naistele, mis ilmus kahes numbris a. 1963/4 (lk. 3-28); need tohiksid meie lugejatel veel käepärast olla ja lubavad neid omal käel kontrollida, kuidas seal esitatud paran-

dusettepanekute peale on reageeritud. Huvitaval kombel oli vastajatest kaheksa vana tõlke parandamise, aga ainult kolm uue tegemise poolt. Muidugi ei tulnud vana parandamise võimalus nüüd enam kõne alla. Ankeet ei saanud anda tulemusi Taaveti laulude ja Uue Testamendi osas, sest nendest ei olnud tõlkeproove saadaval.

Trükitehniline teostus

Võtame siis kaua oodatud raamatu kätte. Pole viga, köide ja paber on korralikud, umbes võrdsed « suure ja rikka » ameerika rahva standardväljaande (R) kuuega. Meie Piibli suurem formaat ja kaanekaunistused annavad talle koguni nagu veidi väarikama välimuse. Muide, kas ei võidaks see veelgi, kui esimesele kaanele paigutatud pealkiri ära jätta ja kaalukamal kujul ainult raamatu seljal tuua? Asi on küllalt tähtis, et selle ala rakenduskunstnikke tülitada.

Puht-tehnilisi eeliseid leian R-il neli: kõigepealt annab ta salvide numbrid väiksemas korpuses kui teksti, nii et need ei eksita lugemisel. Meil on nad ühesuurused teksti tähtedega. Teiseks seisab meil niihästi salmi numbrite kui lühendite taga tarbetult punkt. Kuna lühendi mõtteks on just lühendus ja muudes maades ilma punktita oivaliselt hakkama saadakse, oleks meilgi parem need ülearused punktid ära jätta. Mõni pensioneeritud trükkal võiks ajaviiteks välja rehkendada, mitu lehekülge praegune Piibel numbrite ja punktide arvel juurde sai! Muide, vana ja « pidulikum » lühendite süsteemi — ja siis ikka punktidega — võiks edasi tarvitada kirjatükkides, kus ainult paar-kolm viidet ette tuleb. Käesoleva arvustuse laadi kirjutiste puhul on aga uued kahetähelised lühendid kindlasti tervitatavad. Mina kasutan neid siin prooviks ilma punktita.

Mõned lühendid on tarbetult pikad: Moosese, Saamueli ja Ajaraamatute, aga samuti Peetruse kirjade puhul võiks olla vaid esimene täht koos järjekorranumbriga (1 M, 1 S, 1 A, 1 P), sest segiajamise võimalust ei ole.

(Järg lk. 8)

LOODUSE SUUR PIIBEL (1940)

Mispärast saalivad paganad,
ja rahvad mõtiskelevad tühja?
Miks maailma kuningad astuvad ette,
ja vürstid peavad üheskoos nõu
Jehoova ja ta võitnud mehe vastu:
kiskugem katki nende jutad
ja visakem enestelt nende kõied!
Kes taevas istub, naerab;
Issand irvitab neid.
Siis ta räägib nende vastu oma vihas
ja ehmatab neid oma tulises vihas.
Aga mina olen seadnud oma kuninga
oma pühale Siioni mäele.
Ma tahan määramisest jutustada:
Jehoova ütles mu vastu: Sa oled mu Poeg;
täna ma sünnitasin sinu.
Küsi minult, siis annan ma sinu pärisosaks paganad
ja maailma otsad su päranduseks.
Sa peksad nad rusuks raudkepiga,
ja killustad nad kui potisepa astjad.
Seepärast, teie, kuningad, saage mõistlikuks,
teie, maailma kohtumõistjad, laske endid karistada!
Teenige Jehoovat kartusega
ja ilutsege lödinaga!
Andke suud Pojale, et ta tigidaks ei saaks,
ja teie ei hävineks teel,
sest tema viha loidab peatselt.
Õndsad on kõik, kes tema juurde kipuvad!

THE ANCHOR BIBLE (1966)

Mispärast kogunevad kokku rahvad,
loevad oma malevaid riigid,
asuvad tandrile ilmamaa kuningad,
vürstid peavad üheskoos nõu
Olija ja tema Võietu vastu:
« Murdkem katki nende abelad
heitkem endalt nende jutad! »

See, kes troonil istub, naerab taevast alla,
Issand pilkab neid.
Siis ajab ta oma vihas minema nende pealikud,
heidutab nad ära oma tulises vihas.

Aga mina olen võietud kuningaks
Siioni, tema püha mäe peale.
Laske ma kuulutan Olijat seadmist!
Tema ütles minule: « Minu poeg oled sina,
täna sel päeval olen mina su sünnitanud!
Küsi mu vara ja ma annan ta sinule:
rahvad sinu omanduseks,
sinu omaks ilmamaa otsad!
Rauast sauaga lööd sa nad katki,
puruks nii kui pottsepa astjad! »

Olge siis nüüd mõistlikud, kuningad,
laske end manitseda, maailma valitsejad!
Teenige Olijat kartuses
ja elage värisedes, te kalmulised!
Et ta ei vihasta ja teie kogu hukka ei lähe,
sest ruttu lööb lökkele tema viha.
Õndsad on kõik kes tema peale loodavad!

UUS PIIBEL (1968)

*Miks paganad möllavad
ja rahvad mõtlevad tübja?
Ilmamaa kuningad astuvad esile
ja vürstid peavad üheskoos nõu
Jehoova ja tema Võitu vastu:
« Kiskugem katki nende abelad
ja visakem enestelt ära nende köied! »*

*Kes taevas istub, naerab;
Issand irvitab neid!
Oma vihas ta kõneleb siis nendega
ja oma raevus ta teeb neile hirmu:
« Aga mina olen seadnud oma kuninga
Siionile, oma pühale mäele! »
— « Ma annan teada Jehoova otsuse;
ta ütles minule: Sina oled mu Poeg,
täna ma sünnitasin sind!
Küsi minult, ja ma annan paganad su pärandiks,
ning ilmamaa otsad su omandiks!
Sa peksad nad puruks raudkepiga,
sa lööd nad katki nagu potissepa tebtud astjad! »*

*Nüüsiis, te kuningad, saage mõistlikuks!
Te ilmamaa kohtumõistjad, laske endid noomida!
Teenige Jehoovat kartusega
ja ilutsege värisemisega!
Andke suud Pojale, et ta ei vibastuks
ja teie ei hukkuks oma teel;
sest tema viha süttib pea!
Ondsad on kõik, kes tema juures pelgupaika otsivad!*

VANA, UUS, KÕIGE UUEM

Need kolm tõlget — esimene kujutab enesest meie vana tõlke parandust, teine püüab rääkida kaasaegset eesti keelt, kolmas on päris pretensioonideta näitetõlge — ei erine mitte ainult stiili poolest. Seal, kus kolmas sisuliselt lahku läheb, on aluseks interkonfessionaalne kommentaar *The Anchor Bible* (Psalms I, by Mitchell Dahood, 1966), mis annab nende lahkuminekute üksikasjalise filoloogilis-teoloogilise põhjenduse. Siin toodud näitetõlkesse oleme jätnud *jutad* nagu on algtekstis, olgugi et *The Anchor Bible* tõlgib täiesti õigustatult *ikke*: *jutad* on nimelt iket hoidvad rihmad või nõörid. Algtekstis seisab *istuja* (näitetõlkes *See, kes troonil istub*) nagu 1. Kuningate raamatus (8, 25). *Te kalmulised* kohal seisab algtekstis *nšqbr*, mida *The Anchor Bible* loeb: *haua mehed*, tähenduses « surelikud inimesed ». Tolleaegsete paganarahvaste kuningad pidasid end sageli jumalateks, sellepärast sobib see hoiatus hästi meie laulu. Mõistepaari *rahvad - riigid* (nations - peoples) on siin tarvitatud hädaabi korras. Jehoova - Olija asjus vrd. 2 Moos. 3, 14.

Kolmandaks eeliseks osutub poeetiliste tekstide ladumisviis. R ja T on küll mõlemad « kokkuhoidlikud » väljaanded, mis ei loovuta luuleridadele lehekülje täit laiust, vaid lõikavad vee-rust pikemad värsid tükkideks, kuid R toob osad nii, et on kohe näha, kuhu antud sõnad kuuluvad. T ei ole järjekindel: mõnikord on kõik värsi osad ühes « tulbas » (näit. L 51,6), teinekord tehakse vahet (51,19). Isiklikult näeksin vähemalt Lauluraamatut meeleldi üheveeruliselt laotuna, kuid see teeks muidugi trükkimise veidi kallimaks.

Neljandaks: ka muusikalised oskussõnad *sela* ja *biggajon* (nende täpset tähendust ei tea keegi) tuleksid and R-i eeskujul, nimelt kursiivis ja laulutekstist lahus. Higgajoni asjas oleme praegu ameeriklastest « targemad », sest selle asemel seisab meil *mõttele sellele* (L 9,17)!

Olemasolevat ja puuduvat

T ulatus on kitsamas mõttes protestantlik, s.t. selles väljaandes puuduvad Vana Testamendi katoliiklikud (Makabite, Siiraki, Tarkuse, Tobia, Juuditi ja Paaruki) raamatud. Rooma kirik peab neid inspireerituks täpselt nii nagu ülejäänud Vana Testamenti, samuti seisavad nad ortodoksi kiriku piibliväljannetes. Ka eestikeelsetes luterlikes Piiblites on neid mõnikord trükitud, viimati nn. Looduse Suures Piiblis (1940). Kuna meie ortodoksidel oma piibliväljaannet ei ole, samuti kahel kodumaa! asuval katoliiklikul kogudusel, oleksid nad kindlasti tervitanud nende raamatute kavasse võtmist.

Briti Piibliselts neid tavaliselt ei trüki, kuid erandid on põhikirjas (art. 23) ette nähtud. Meie oludes oleks see eriti kristlik tegu vähemate vendade heaks.

Neid raamatuid nimetavad protestandid « apokriivadeks ». Tänapäeva tolerantsi-vaimu taustal julgen siin esitada palve, et see keelepruuk revideerimisele võetaks. Nagu öeldud, on tegemist raamatutega, mida katoliiklased-ortodoksid peavad niisama pühaks nagu protestandid ülejäänud Piibli raamatuid.

« Apokriiva » nime all käsitlevad protestantlikud autorid ka mitte-piiblikke kirjutisi. Kas ei nõuaks respekt teiste usuliste tõekspidamiste vastu, et nende pühi raamatuid ei heidetaks ühte patta muu kirjandusega? Neid võiks väga hästi nimetada « Vana Testamendi katoliiklikeks raamatuteks », kusjuures sõnal « katoliiklik » oleks siin laiem kui ainult Rooma kirikut hõlmav tähendus.

Üheks T suureks miinuseks loen mina sissejuhatause puudumist. R annab nelja lehekülje pikkuse saatesõna, mis tutvustab lugejale algtekstis esinevaid ras-kusi ja tõlkimisel silmaspeetud põhimõtteid. Niisugust sissejuhataust vajaksime meie veel rohkem, sest eesti keeles pole saadaval ühtki Piiblit selgitavat käsiraamatut. Kuid kuuldavasti ei soovinud Briti Piibliselts anda rohkem kui paralleelkohti teksti alla. Näib et peame selle üle veel õnnelikud olema, sest lätlastest naabrite uues Piiblis puuduvat needki. Kuid otsekohe märkad ka siin tunduvaid lünki, mis pole seletatavad ruumipuudusega: näiteks puudub Mt 2, 13-15 puhul väga vajalik viide kirjakohtale (2 Mo 4, 19j), mis oli meie esimese evangeeliumi autorile sõnastus-eeskujuks.

M toob muide 4-lk. eessõna ja Piibli lõpus 95 lk. selgitusi-viiteid, andes ka tekstis ja selle all märksa enam tõlkevõimalusi kui R. L toob samuti lõpus 45 lk. selgitusi. Minu arust mahuvad need kõik Briti Piibliseltsi põhikirjas (art. 22) ettenähtud « aids for readers » mõistesse.

Märkuste küsimus

Aja- ja asjakohasem on R ka selle poolest, et ta toob vaieldavates kohtades ära tekstis antust erineva tõlkevõimaluse või -võimalused. Nii näiteks leidub kohe esimese lehekülje all märkus, et Piibli algussõnu võib tõlkida nõnda: *Kui Jumal hakkas taevast ja maad looma, oli maa kujutu ja lage*. Meil seisab praegu traditsiooniline *Alguses lõi Jumal taeva ja maa. Ja maa oli tühi ja paljas*, ilma et lugejal oleks aimugi muust võimalusest.

Antud kirjakohas on tegemist puht grammatilise küsimusega. Kuid Vanas Testamendis leidub peale selle hulka väljendusi, mis sõnasõnaliselt tõlkes tänapäeva inimese hoopis teisele mõttele juhatavad kui autori omale. Nii annab näiteks R paar rida edasi (seal kus meil ja neil seisab ühtmoodi ja Jumala Vaim hõljus vete kohal) märkuse, et võib tõlkida ka Jumala tuul. Lugejal on muidugi hea teada, et algkeelsel sõnal on need kaks tähendust. Kuid peale selle tuleks märkida, et tõlkida võib ka vägev tuul! Umbes nii nagu meie ütleme mõnest asjast et see on « jumalik ». R ja AB tõlgivad 68. laulus õigustatult:

Oo vägevad mäed, Baasani mäed!

Oo sakilised mäed, Baasani mäed!

Meil seisab tähttäheleliselt-vaevane

Baasani mägi on Jumala mägi,

Baasani mägi on kühmuline mägi!

Ka 80. laulus tõlgib R vägevad seedrid (meil: Jumala seedrid). Olen R-i poolt, kuid ainult tingimusel, et tähttäheleline tõlge antaks sama lehekülje all.

Kurvem on lugu eestlasest lugeja seisukohast siis, kui ta näeb sisulisi erinevusi seal kus R muud tõlkimisvõimalust ei anna, näiteks Ko 5,2:

T: *Et lakad lehvisid...*

R: *That the leaders took the lead...*

Niisugused kohad tekitavad lugejais asjatut segadust, sest päris kindel pole kumbki tõlge. Kui sissejuhatus ütleks lugejale, et heebreakeelses osas seisavad ainult kaashäälikud, ja et iga tõlkija peab puuduvad täishäälikud ise « juurde lugema », oleks tal juba teatav abi olemas. Ent sellestki on vähe: tuleks tingimata alla kriipsutada meie lünklikku keeletundmist. Vana-semiidi keelte uurimine teeb praegu suhteliselt suuri ja kiireid edusamme. Neid registreerib AB võrdlemisi järjekindlalt. Üks väike näide.

Praegu tõlgib R (ilma muule võimalusele viitamata) 1 Mo 49,22j nagu meie Piibel

Joosep on noor viljapuu,

noor viljapuu allika ääres,

mille oksad ulatavad üle müüri!

Ammukütid vaenavad teda,

peavad ta peale ajujahki...

Tähelepanelik lugeja küsib muidugi, et kuidas need kütid siis viljapuu peale jahti peavad, aimamata et neidsamu vana-heebrea tähti võib lugeda selles mõttes:

Õhva poeg on Joosep,

õhva poeg allika ääres,

selle võsu, kes härja kõrval kõnnib!

Ammuküttide asi saab sedamoodi seletuse, peale selle oleks aga veel hea teada, et noore lehma esimene võsu on nomaadidele jõu sümboliks, samuti esinevad isaste-emaste loomade nimed Vanas Testamendis inimestest abikaasade võrdkujudena.

Olen kindel, et lähem tulevik toob selguse õige mitmes Vana Testamendi kohas, mida ei ole senini osatud rahuldavalt tõlkida. Kuid see on ikkagi veel tulevik. Kuna meil praegu ei ole võimalik kohast tõlkijatestaapi kokku saada, tuleks toetuda variantide valikul mõnele tuntud kvaliteediga väljaandele. Soovitaksin R-i aluseks võtta. Veel parem oleks, kui saaksime anda rohkem selgitusi kui R. Seda soovis muide ametivend Kaljo Raid meie ringkirja veergudel juba a. 1964 (lk. 27). Ka tema muude seal esitatud soovidega olen täiesti nõus, ja nimelt vähemalt selles ulatuses, mis on teostatud prantslaste nn. Jeruusalema Piiblis (senini ilmunud ka inglise, saksa ja hispaania keeles).

R on Ameerika Piibliseltsi väljaanne. Kas ei saaks Briti Piibliselts temalt eeskujut võtta? Või leiame ehk ise võimalusi mõne lehe võrra paksema Piibli trükkimiseks mujal? Minu meelest on see küsimus väga tähtis, sest me ei tohi ju tõlkija sõna Jumala sõna pähe esitada.

R-i sissejuhatus teeb lugejale hästi selgeks, et VT tekstis esineb palju rohkem tõlkeraskusi kui Uues. Kui mõelda näiteks sellele, et Hiibi raamatu sõnavarast on terve kolmandik praegu veel vaieldava tähendusega — vähemalt mõningate tuntud eriteadlaste arvates — tohiks selgituste vajalikkus kõigile kätte paista.

Minu isiklikud kogemused piibliaala õppejõuna ütlevad, et niisugused selgitused on teretulnud isegi erikursustel

õppijatele, ammu siis « tavalisele » lugejale.

Stiili asjus

« Nüüd on siis raamat käes ja suure huwiga hakkab lugema. Loen siit ja sealt, et proowida, kuida tundub, kas Jumala sõna ses uues kuues mõjub ka tugewaste ja sügawaste, kas on ladus ja mõnus ja armas lugeda. Pean tunnistama, ei saa ütelda, et esimene lugemine väga mõnus oleks olnud. Olid küll mõned ladusamad kohad, iseäranis kui jutustawa koha peale sattusid, aga ka neis warsti ikka tuli mõni wõõrastaw sõna wõi ütlemissel wiis sisse, mis nagu müksu külge andis ja rahulikust lugemise maitsmisest üles raputas. Ja kui rohkem loed, siis märkad, et seda päris mõnusat kohta ikka ei taha tullagi, niisugust mis meeled liikuma paneb ja südame soojaks teeb, kui tunned et tõsi on ja ilus. » Nii kõlas Rakvere keeleshärra Kaarel Leetbergi seisukohavõtt 1935. a. ilmunud koolipiibli puhul (eriraamatukeses *Uue Piibli keelelikud puudused*, 1936, lk. 4). Tegemist oli sellesama Uue Testamendiga, mis nüüd kohendatud kujul meie vastses Piiblis seisab.

Leetbergi muljet võib teatud mõttes « universalseks » nimetada: vaevast keegi kuskil hakkab vanu sissejuurdunud harjumusi-asju meeleldi vahetama. « Sügavuse ja vägevuse » kohta tuleb igatahes ütelda, et Piiblis leidub — nagu mõnes suures katedraalis — peale mõjuvasse paika ülesseatud peafiguuride ka vähem meisterlikke, kiriku müüridega võrreldavaid osi. Kui me neid hakkaksime vägisi « sügavaks ja vägevas » tegema, eksiksime tõlkimiseaduste vastu.

Tõlkekomitee liisk langes keelele, mida võib « mõõdukalt keeleuuenduslikuks » tituleerida. Tema seisukohta näitab Uue Testamendi kohendamisel tarvitatud meetod. Välja on jäetud *kirgastus, pälvija, õkku teid, pälve* (Jh 17,1jj; 18,18; Ap 13,10; Ro 4,4), kuid jäänud on *õgvendage, võlunud, siirdun nägemustesse* (Mt 3,3; Gl 3,1; 2 Ko 12,1) ja palju muud. Ka uuesti tõlgitud osa astub seda rada, sisaldades paiguti

sõnu, mis kõlavad väga imelikult (« öö, mil üteldi: Poeglaps on eastunud! », Hi 3,3) või sunnivad koguni sõnaraamatut lahti lööma (*rakend*, Ko 5,58).

Puht tõlketehnilisest seisukohast võttes ei pea ma « väga noori » sõnu lubatavaks. Asta Willmann rõhutas meie ankeedi puhul (1964, lk 24), et Piibel on kirjutatud oma aja keeles. See on suures joones õige. Piibli nooremate raamatute autorid imiteerivad küll vahel vanemaid, « arhaitsevad » veidi, kuid kirjutavad üldiselt kaasaegset keelt. Ent *meie* jaoks on see ikkagi paartuhat aastat vana keel! Iseasi, kui juba tollal oleks keeleuuendust tehtud. Apostel Paulus loob paar uut sõna, ning seal (aga ka ainult seal) oleksid keeleuenduslikud sõnad mõeldavad. Kordan: mujal olen nende vastu puht tõlketehnilistel, originaalile truuskäajamise põhjustel.

Muidugi mõista lähevad arvamised selle üle, missugune sõna praegu uuena tundub, üksikutel juhtudel lahku, kusjuures pagulased tohiks kodurahvast konservatiivsemad olla. Minu isiklik mulje on täpselt sama mis Leetbergil 33 aastat tagasi ja läheb olulises osas kokku meie kirjanikkude avaldatud arvamistega äsjanimetatud ankeedis. Kalju Lepik kirjutas seal: « Tuleks kindlasti vahet teha ja arvestata, et tegemist on *kahe* Piibliga, kahe erineva Raamatuga. Üks, mis on ja jääb rahva teadvusesse, -keelde, elab edasi kirjanuduses. Teine — uurijatele ja usuteadlastele — enam-vähem puhas tõlke- ja keelevigadest. Mida aga kindlasti teha ei tohiks, see oleks, segamini segada. » Lepiku hoiatust pole teatavaks võetud: *seesinased* ja *otsegud* esinevad suhteliselt sageli, olgugi et uus Piibel võtab üldiselt Lepiku « uurijatepiibli » tooni.

Juba põgusal esimesel lugemisel häirisid mind eriti kaks seika: hüüumärkide üliküllus ja nähtus, mille Leetberg ristis omal ajal « kahe-sõna-kartuseks » (mina ütleksin, et uus Piibel põeb « lühidustõbe »). Tõlkekomitee arvates oleks lühem väljendus nagu iseenesest piibli- või keelepärasem. Kuid sealsamas satud jälle pikemate väljenduste peale:

*Metsbärjadki langevad ühes nendega,
värsid sõnnidega seltsis:
nende maa joobub verest
ja muld muutub rasvast rammusaks!*

Oleks oodanud, et *maa joob end verd täis* või midagi sellesarnast (R: *Their land will be soaked with blood*, M: *und ihr Land trinkt sich satt an Blut*, Js 34,7). Mina rehkendan *joobub* tõlkeveaks, sest juttu on läbi-imbumisest ja mitte purjujäämisest. Võtsin siin teadlikult veidi vaieldava koha.

« Kõige rohkem pahandab aga see tükatüki väga imelik keel, » kirjutas H. Masing 1935.a. Minu mulje on sama.

Stiiliküsimuste üle võetakse kindlasti mujalgi sõna, sellepärast piirdun nende lühikeste märkustega.

Uued nimed

Isiku- ja kohanimede transkriptsiooni asja tuleks käsitleda eriaartiklis. Siinkohal mainiksin ainult seda, et eelistaksin Artur Adsoni eeskujul vormi *Hiiob*, mis meil on *Hiiobi sõnumi* kõnekäänus olemas. Üldiselt paistab, et nimede asi pole just halvasti lahendatud: mind nad vähemalt esialgsel lugemisel suurt ei seganud, välja arvatud muidugi « ts » heebrea « tumeda esse » vastena. Ka vana *Antiookia* näib mulle palju parem kui uus *Antiobhia*.

Uuesti tõlgitud osad

Uut raamatut kätte võttes paelub muidugi kõigepealt uuesti tõlgitud osa. See hõlmab ligikaudu kaks kolmandikku kogu Piibli mahust — väga suur töö üheainsa tõlkija jaoks. Kui stiili küsimus kõrvale jätta, võime võtta mõõdupuuks juba mainitud H. Masingu arvustuse ja vaadata, kas seal loeteldud kohad on nüüd paremini tõlgitud. Masingul antud esimese 50 kirjakohta puhul rahuldab T arvustaja soovi enam või vähem 41 juhul. Seega tohime loota, et uus Piibel sisaldab vähem tõlkevigu kui senised väljaanded. Täpsem kontroll võtab muidugi aega; R-iga põgusalt võrreldes leidub lehekülgi, mis sisaldavad üle kümme erinevalt tõlgitud koha,

kuid näib, et lahkumineku pole väga suured. Näiteks: 2 Sa 21,17: *siis vandusid Taavetile tema mehed, üteldes: « Sina ei tohi enam tulla sõtta... Muidugi peab olema: siis Taaveti mehed vannutasid teda.*

Kobendatud osa

Lugu on palju tõsisem P-st ülevõetud psaltriga. Kuna Taaveti laulude algkeel on sama mis muude VT raamatute oma, oleks tulnud kontrollida üksikute sõnade vasteid mõlema tõlkija töös. Seda enam, et praost Põllu tõlkes leidub väga palju vigu. Võrreldud ja kohendatud on, kuid mitte piisavalt. Nii tõlgib 3 Mo 12,8 turteltuvi, L 74,19 (sama lind) *melekas*. Ka psaltris eneses on üht ja sedasama sõna tõlgitud mitut moodi. Nii näiteks on 60. ja 108. laulu viimased read algtekstis identsed, kuid esimest tõlgitakse: *ja tema tallab maha meie vastased*, teist jälle: *ja tema tallab maha meie rõhujad*.

Eriti üllatab värsside ekslik jagamine, sest õige jaotus ei tohiks VT-s üldiselt kehtiva parallelismi-seaduse teenest raskusi teha. Praegu seisab näiteks 18. laulu 8. salmis: *mägede alused kõikusid ja põrusid üksteise vastu, sest ta viha süttis!* See värss tuleb ette ka uuestitõlgitud osas (2 Sa 22,8), kus loeme: *Taeva alused kõikusid ja põrusid, sest ta viha süttis!* Erinevus *taeva-mägede* tuleb algtekstist, kuid sõnu *üksteise vastu* seal ei leidu; õp. Köpp on need Saamueli raamatut tõlkides õigusega välja jätnud. Kuid miks ei kustutatud neid siis 18. laulus? Jagamine on väärmõlemas kohas: peab olema (nagu jagavad üksmeelselt R, AB, L ja M)

*mägede alused kõikusid
ja põrusid, sest ta viha süttis.*

Niisugused väärjaotused torkasid veel silma järgnevates kohtades: L 109,20; 2,8; 19,5j; Mi 4,1.

9. ja 10. laul on tegelikult üksainus, nn. alfabeetiline psalm (antud juhul 18 stroofi, mille algustähed seisavad heebrea tähestiku järjekorras). Sellepärast tuleks « 10. laulu » eripealkiri ära

jätta ja mõlemad osad trükis nähtavalt kokku viia.

Kuna uus Piibel on tegelikult kahe erineva vanusega tõlke kokkusobitamine, tuleks ühtlustamist tulevastes trükkides jätkata. See kehtib ka UT kohta: kui R ja M võivad kasutada sama tegusõna Js 40,3 ja Mt 3,3 puhul, miks peab meil olema VT-s *tehke tasaseks* ja Uues koguni uuenduslik *õgvendage*? Edasi: kui tore oleks, kui sissejuhatus informeeriks lugejat, et UT kirjamehed tsiteerivad Vana tihtipeale kreekakeelse tõlke põhjal! Praegu loeb tavaline lugeja Apostlite tegude raamatus (2,25jj): *Sest Taavet ütleb tema kohta: ... Sest sina ei jäta mu hinge surmavalda ega lase oma Püha näha kõdunemist!* Teksti alt leiab ta viite: L 16,8jj. Seal jälle leiab ta sõnastuse: *Sest sina ei jäta mu hinge surmavalla kätte ega lase oma vagal näha kõdunemist!* Lugu on keerulisem kui lugeja oskab aimata: P on siin nimelt tõlkinud läbisegi heebrea ja kreeka keelest! (Sedapuhku panen ka mina « õhkamise märgi »...) Esimeses seisab nimelt:

ei anna oma vagal näha hauda, teises: ega anna oma pühal näha kõdunemist.

Selles kohas on niisiis juba liigselt « ühtlustatud ». Taaveti laulus tuleks anda vanem tekst, sest seda teevad kõik tänapäeva tõlkijad (R: *or let the godly one see the Pit*; AB: *the Pit*; M annab kolm võimalust, L üksi tõlgib kreeka keelest, kuid toob koha kursiivis).

Praost Põld pani E *kurjade vaimude* asemele *haldjad*. Need on T üle võtnud (L 106,37 ja 5 Mo 32,17; R: *demons*, L: *Teufeln*).

Nagu Taaveti laule on ka UT-d ainult väga veidi kohendatud ja arvatavasti tuleks Leetbergi raamat peaaegu muutmatusel kujul uuesti kirjutada. Selguse mõttes: mina ei jaga kaugeltki mitte kõiki Leetbergi seisukohti, küll aga seda siin: « Bergmanni ümberpanek on keeleõigem ja sõnakam » (lk.71). Seda tööd, mis seal UT ja psaltri kallal on tehtud, tuleks uue tõlke edaspidisel viimistlemisel ära kasutada. Mõned püsijäänud vead: *et nad temast avalikult ei räägiks* (Mt 12,16). Kreeka keeles sei-

sab: *et nad teda avalikuks ei teeks*. Ap 23,7: *ja nende hulk läks labku*; algtekst räägib arvamiste ja mitte inimeste lahkuminemisest. Ap 16,22: *Ja pealikud käskisid kiskuda nende riided seljast ja neid vitstega peksta*. Algtekst: *pealikud kiskusid nende riided seljast ja käskisid neid keppidega peksta*.

P arusaadavama *On Jumal temas kirgastatud*, siis kirgastab teda ka Jumal asemel seisab jälle E segadusttekitav *Ons Jumal temas austatud*. (R: *if God is glorified in him*; M: *Wenn Gott in ihm verherrlicht ist*, Jh 13,32). Ma ei taha siin E-d parandada, vaid ütelda, et uues tõlkes on see väljendus võõrkeha (vrd. 4 Mo 16,13).

Kokkuvõtlikult

Näib, et uuesti tõlgitud osas leidub vähem vigu kui senises Piiblis ja praost Põllu koolipiiblis, kuid vigadest vaba ta ei ole. 1938.a. tõlkest ülevõetud osad vajavad veel põhjalikku läbivaatamist ja hoolsat võrdlemist uuesti tõlgitud osaga. Veel parem oleks, kui õp. Köpp saaks Taaveti laulud uuesti tõlkida.

Uue tõlke eriaspektide läbiarutamine võtab küll veel aega, kuid juba äsjaesitatud näited sunnivad kordama H. Masingu sõnu 1935.a. arvustuse lõpust: « ometi pole sellega saadud tõlget, mida eestlasil praegu oleks juba õigus nõuda ». Suur osa puudustest läheb kindlasti nende raskuste arvele, millega tõlkekomisjonil tuli võidelda. Töö lõpuleviimine üksi teenib täit tunnustust.

Rõõmustaval kombel on esimene trükk juba läbi müüdnud ja hulk puudusi tohiks olla vähese vaevaga kõrvaldatavad järgmises. Selleks tuleks otsekohe ametisse panna võimalikult laial alusel moodustatud erikomisjon, kuhu oleks tingimata vaja kutsuda ka kirjanikke-luuletajaid. Kui seda vaeva paljuks ei põlata, võib emakeelne jumalasõna peagi väarikamas kuues rahva sekka minna. Selleks tähtsaks tööks soovin vastutavatele isikutele raugematut indu ja Jumala õnnistust.

Niinives,
künnipäeval 1969

Vello Salo